

VARSÁNYI ERIKA

Budapesti törvényhatósági választások 1930-ban

Az új fővárosi törvény (1930:XVIII. törvénycikk)
megalkotása, hatása és következményei

A Bethlen-kormány az 1920-as évek második felében, konszolidációs és centralizációs törekvéseinek jegyében, napi-rendre tűzte az önkormányzati testületek hatáskörének további szűkítését. Az új fővárosi törvény megalkotására is e politikai cél elérése érdekében került sor. Ripka Ferenc főpolgármester készítette el a törvénytervezet első változatát, amelyet egy szűk körű testület vitatott meg. Tagjai a következő prominens személyiségek voltak: Bethlen István miniszterelnök, Scitovszky Béla belügyminiszter, Bárczy István és Bódy Tivadar egykori polgármesterek, Némethy Károly nyugalmazott államtitkár, valamint a belügyminisztériumi szakreferensek. Később a törvényelőkészítő munkálatokba aktívan bekapcsolódott Kozma Jenő, Wolff Károly, Harrer Ferenc és Usetty Béla is.¹ Miután az évek óta ígérgetett újabb fővárosi törvénytervezet publikussá vált, 1929 őszén az ellenzéki tábor képviselői csatasorba álltak, tiltakozásul az autonómia drasztikus megcsönkítése ellen. A törvénytervezet parlamenti vitája, közgyűlési fogadtatása, a napi sajtó reflexiói, a kormánylapok magyarázkodásai, az ellenzéki organumok (például *Népszava*, *Újság*) bírálati igencsak felkorbácsolták a politikai közvéleményt. A törvényjavaslat ugyanis hónapokig (1929. december 13-tól 1930. április 5-ig) szerepelt a tisztelt Ház napirendjén, valamint a Parlament közigazgatási bizottsága ülésein, és vált viharos politikai összecsapások tárgyává.²

A főváros önkormányzatának védelmében a szociáldemokraták és a polgári liberálisok mellé felsorakoztak a keresztény ellenzék táborához tartozó városatyák is.³ Az 1929. október 23-ai közgyűlésen szinte teljes egyetértés nyilvánult meg a törvénytervezettel foglalkozó felirat szövegének tárgyalásakor. A vitában megnyilatkozó különböző pártállású városatyák (Dr. Bródy Ernő, Kozma Jenő, Peyer Károly, Vámbéry Rusztem, Wolff Károly) az alapkérdésekben egységes álláspontra helyezkedtek. Nem vitatták a fővárosi törvény reformjának szüksé-

1 Négyüket és Bódy Tivadart tevékenységük elismeréséül Ripka Ferenc főpolgármester 1931 januárjában kormánykitüntetésre terjesztette fel. Budapest Főváros Levéltára (= BFL) Főpolgármester iratai biz. 1931-1023, idézi: *L. Nagy Zsuzsa: A budapesti liberális ellenzék 1919–1944.* Bp. 1972. 99.

2 A közigazgatási bizottsági vitákat ld. részletesen: i. m. 96–97.

3 Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottságának 1929. évi november hó 6-án (szerdán) tartott rendes közgyűlése. Fővárosi Közlöny 1929. nov. 12. 2061–2069.

gességét, de határozottan kinyilvánították elvi álláspontjukat. Wolff – többek között – leszögezte: „alapelv kell legyen az önkormányzati szervek hatáskörének fenntartása és felügyeleti jogkörének ezen elv sértetlen biztosítása mellett való megállapítása”. Továbbá hangsúlyozta: „Biztosítandó az általános, egyenlő, titkos szavazati jog, és az arányos választás alapján összeülő közgyűlésnek, valamint a kiküldendő önkormányzati szerveknek a főváros személyi és anyagi kérdéseiben való döntési joga, az üzemeket is beleértve.”⁴

A törvénytervezet minisztertanácsi vitájára november elején került sor. Scitovszky Béla belügyminiszter előterjesztéséből világosan kiderül, hogy mi volt a kormányzat valóságos célja a főváros közigazgatásáról szóló törvény megalkotásával. Egyrészt a központi hatalom befolyásának növelése mellett a „nemzeti és valláserkölcsi alapon álló pártok” számára minden körülmények között biztosítsa a városi többséget, másrészt a „szélsőséges áramlatok érvényesülésének” gátat szabjon. E törekvések megvalósulását a törvénybe szép számmal beépített korlátozások, hatásköri módosítások, az úgynevezett „korrektívumok” garantálták.⁵ Később a téma közigazgatási bizottsági vitájában Bethlen István miniszterelnök egyértelműen megfogalmazta, hogy a törvény legfontosabb, szinte kizárólagos feladata: „az állam, a központi hatalom érvényesítése az országban, így a fővárosban is. Mindenféle önállósági törekvést el kell hárítani.”⁶

Majd az ellenzéki városatyák dr. Bródy Ernő és Peyer Károly kezdeményezésére – 44 bizottsági tag aláírásával – rendkívüli közgyűlés összehívását kérték november 22-re a főpolgármestertől, hogy kifogásaikat, korrekciós javaslataikat a készülő törvénnyel kapcsolatban előadhassák. Ő azonban a kérelmet, némi hezitálás után, elutasította. E döntés csak tovább borzolta a kedélyeket, s a kérelmezők az 1929. december 5-ei közgyűlésen a közigazgatási bírósághoz fordultak a törvényellenes intézkedés felülvizsgálatáért.⁷ Az ítélet elmarasztalta ugyan a főpolgármestert, döntését megsemmisítette, de nem akceptálta az ellenzék egyéb panaszait.⁸ Végül, Peyer indítványára, 1930. február 7-ére összehívták a rendkívüli közgyűlést, amelynek napirendjén egyetlen kérdés szerepelt: „Felirat az országgyűléshez a fővárosi törvényjavaslatban foglalt rendelkezések tárgyában.” A rendkívüli közgyűlés első napja Ripka Ferenc főpolgármester suta magyarázkodásával indult, majd felolvasta a szociáldemokrata frakció nevében

4 BFL Budapest Székesfőváros törvényhatósági bizottsága által az 1929. évben tartott közgyűlésnek jegyzőkönyvei. (= BFL Közgyűlési jvk.) Bp. [1929.] 1929. okt. 23.: 293.

5 A témához ld. *Ignác Károly*: A hatalom eszközei a választói akarat „korrigálására”. A törvényhatósági választási rendszer elvei és gyakorlata Budapesten a Horthy-korszakban. *Múltunk* 50(2005) 1. sz. 210–237. és „Kelet Párizsától” a „bűnös városig”. Szemelvénygyűjtemény Budapest történetének tanulmányozásához. I. 1873–1930. Összeáll., szerk. Sipos András–Donáth Péter. Bp. 1999. 325–331. (A jelzett oldalakon a Minisztertanács nov. 13-ai tanácskozásának jegyzőkönyvét közlik.)

6 Idézi: *L. Nagy Zs.*: i. m. 99.

7 BFL Közgyűlési jvk. 1929. dec. 5-i rendkívüli kg.: 368–377. (ld. 1252. sz. kg. határozatot); Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottságának 1928. december 5-én (csütörtökön) tartott rendkívüli közgyűlése. Fővárosi Közlöny 1929. dec. 7. 2379–2384.

8 A közigazgatási bíróság döntése a rendkívüli közgyűlések összehívásáról. Fővárosi Közlöny 1930. febr. 7. 282–285.

benyújtott indítványt. Ebben egyértelműen megfogalmazódott az ellenzék egy csoportjának határozott követelése: a „törvényjavaslat visszavonása, illetve az önkormányzat demokrácia és jogegyenlőség szellemében való módosítása”. Az úgynevezett kurzuspártokat reprezentáló többség azonban lényegesen szerényebb korrekciós javaslatokat tartalmazó feliratot preferált.⁹

Az újabb és egyben az utolsó ellenzéki próbatétel a június 11-ére a szociáldemokrata párti Peyer Károly és a *Nemzeti Demokrata Párt* képviselőjében fellépő dr. Gál Jenő, valamint néhány képviselőtársuk kérelmére egybehívott rendkívüli közgyűlés volt. Igaz, ekkorra a szóban forgó törvényt már megszavazta az országgyűlés, a kormányzó május 29-én szentesítette, s ezzel életbe is lépett. Ezúttal csupán a végrehajtási utasítás módosításában reménykedhettek. Ám a testület tagjainak többsége az előterjesztett módosító indítványok tárgyalásától eleve elzárkózott.¹⁰

Az ellenzék makacs, kitartó munkájának azért volt némi eredménye a törvény végleges szövegének megfogalmazásában is. Ugyanis sikerült elérnie a főpolgármester jogkörének bizonyos szűkítését. Ugyanakkor elérték azt is, hogy a választható képviselők számát a kinevezendő tagok rovására tízzel megemeljék. A kormány hozzájárult ahhoz, hogy az eredeti tervtől eltérően a főpolgármesteri tisztséget továbbra is választás útján lehessen betölteni. Így is mindössze 150 mandátum sorsáról dönthet majd Budapest polgársága. Az 1930. évi XVIII. törvénycikk lényegesen átformálta a városi adminisztráció korábbi rendjét, mélyreható változásokat hozott a Városháza, sőt az egész főváros életében. Az új rendelkezéssel megszüntették az 1872. évi XXXVI. törvénycikkkel életre hívott, s azóta viszonylag jól működő városi tanácsot, funkcióit a polgármesterre ruházták, a közgyűlés szerepkörének többségét pedig az újonnan felállított *törvényhatósági tanács* kapta. Megnövelték a belügyminiszter gazdasági téren érvényesülő ellenőrzési jogát, továbbá létrehozták új intézményként a *számszék*et, a városgazdálkodás ellenőrző szervét. Bevezették az *örökös tagság* intézményét, és megemelték a kinevezett tagok számát. Ezen kívül megnövelték a székesfőváros területét, s a közigazgatási kerületek számát 10-ről 14-re emelték. Módosították, aránytalanabbá tették a választókerületeket.

A törvény 11. §-a értelmében az új összetételű törvényhatósági bizottságot 150 választott tag, 32 örökös tag, az érdekképviseleti csoportok köréből választott 18 tag és a vitézi törzsszék törzskapitányának 1 kiküldöttje, valamint a hivatali állásuknál fogva tagok és a szakszerűség képviselői alkotják. Megjegyzendő, hogy e paragrafus nem határozza meg az utolsóként feltüntetett kategóriák létszámát. A különböző forrásokban szereplő adatok azonban nem azono-

9 L. Nagy Zs.: i. m. 98.; BFL Közgyűlési jkv. 1930. jan. 7., 11. kgy.: 66–71. (258. sz. kgy. határozat) és i. m. 76. (266. sz. kgy. határozat: Petrovác Gyula, a Wolff-párt alelnöke által beterjesztett „ellenjavaslat”); Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottságának 1930. évi február hó 7-én (pénteken) és 11-én (kedden) tartott rendkívüli közgyűlése. Fővárosi Közlöny 1930. febr. 18. 395.

10 BFL Közgyűlési jkv. 1930. jún. 11.: 442. (1017. sz. kgy. határozat); Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottságának 1930. évi június hó 11-én (szerdán) tartott rendkívüli közgyűlése. Fővárosi Közlöny 1930. jún. 17. 1389–1394.

sak.¹¹ Az új testületnek, a törvényhatósági tanácsnak a létszámát a törvény 25 főben rögzítette, amelyből 14 személyt a törvényhatóság tagjai maguk közül választhatnak, 6-ot a főpolgármester nevez ki, rajtuk kívül tagja még a főpolgármester, a polgármester és a 3 alpolgármester.

A törvényhatósági választójogra vonatkozóan az 1930. évi XVIII. törvény-cikk lényegében újabb korrekciókat nem iktatott be, mivel „célhoz vezető” korrektívumokat a belügyminiszternek minden igyekezete ellenére sem sikerült találnia.¹² Így, a törvény 13. §-a értelmében „törvényhatósági választójoga van annak, aki megfelel azoknak a kellékeknek, amelyeket az országgyűlési képviselő-választójogra vonatkozólag az 1925:XXVI. tc. 1. és 2. §-ai, továbbá az ugyanazon törvény 5. §-a alapján kiadott rendeletek előírnak, ha az összeírás évét megelőzően hat év óta állandóan, megszakítás nélkül a székesfőváros területén lakik”. Az újdonság, illetve eltérés az országgyűlési képviselő-választójogtól csupán az egyhelyben lakás időtartamának 2 évről 6 évre való felemelése volt. Egyébként mindkét nembeli választópolgárnak rendelkeznie kellett még 10 éves magyar állampolgársággal. A férfiak esetében a korhatár 24 év, a nőknél 30 év volt. (Kivételt képeztek a diplomás nők, akiknek „életkorra való tekintet nélkül van választójoga”). Az értelmi cenzus is diszkriminatív maradt: a férfiak esetében elég volt a „négy elemi”, a nőknek hat népiskolai osztály elvégzését vagy azaz „egyenértékű műveltség megszerzését kell igazolni”.¹³

A törvény életbe lépése igen feszült politikai légkörben és egyre kritikusbá váló gazdasági válsághelyzetben következett be. A körülményeket bonyolították a tovább alig halogatható fővárosi választások előkészületei, mivel a törvényhatóság kétszer meghosszabbított mandátuma az év végén mindenképpen lejárt.¹⁴ Továbbá a politikai paletta állandó változása, s átrendeződésének kísérő jelenségei is szaporították a problémákat. Ez utóbbiak kifejeződtek új politikai pártok, érdekcsoportok színrelépésében, avagy tekintélyesnek számító nagy városi pártok polarizálódásában (Ripka Ferenc *Egységes Községi Polgári Pártja*, Wolff Károly nevével fémjelzett *Keresztény Községi Párt* – ez utóbbiból Friedrich István 9 társával kilépett és önálló politikai útra tért).¹⁵

11 Dr. Egyed István Budapest önkormányzata c. munkájában (H. n., 1935. [Statistikai közlemények 78/3.] 17.) 20 főtisztviselőt és a fővárosban működő 9 legfontosabbnak ítélt intézmény vezetőjét sorolta e kategóriákba. Így szerinte a közgyűlés 230 főből áll. A korabeli sajtótermékek 240 fős törvényhatósági bizottságról írnak, pl. Az új közgyűlés seregszemléje (Független Budapest 1931. jan. 28. 1–2.) c. írás szerint: 8 állami hivatalnokkal és 31 városi házi tisztviselővel egészült ki a közgyűlés.

12 „Kelet Párizsától” a „bűnös városig” i. m. 327.

13 Vö. 1925. évi XXVI. tc. az országgyűlési képviselők választásáról.

14 Az 1927. évi január hó 25-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Naplója. I–XXXVII. (= Napló 1927–1931.) Bp. 1927–1931. (Az 1927. évi január hó 25-ére hirdetett Országgyűlés Nyomtatványai. Képviselőház. – Napló. I–XXXVII.), XXIV. 2.; *Tarjányi Sándor*: A gazdasági válság hatása a főváros és környékének várospolitikájában. In: Budapest története a forradalmak korától a felszabadulásig. Szerk. Horváth Miklós. Bp. 1980. (Budapest története V.) 291.

15 Ld. pl. Nemzeti Szabadelvű Párt. Független Budapest 1930. febr. 26. 1.; Erősödik az ellenzéki polgári front. Független Budapest 1930. ápr. 9. 1.; Választások előtt. Független Budapest 1930. máj. 28. 1.; Megalakult a közgyűlési pártönkívüliek csoportja. Független Budapest 1930. máj. 28.

A törvényhatósági választások időpontjának halogatása, valamint titokban tartása miatt még inkább elszabadultak a politikai indulatok, kemény választásikampány-hangulat lett úrrá a fővárosban. Ugyanis a törvény egyes paragrafusainak végrehajtására hónapokkal a törvényhatósági választások előtt került sor. Június 18-án, a törvényhatósági tanács tagjainak megválasztásával vette kezdetét a közel egy évig tartó választási procedúra. *Kínos meglepetés érte az egyesült kurzuspártokat a törvényhatósági tanácsi választáson* – adta című vezércikkének a *Népszava* 1930. június 19-ei száma. A tudósításból kiderül, hogy a belügyminiszteri végrehajtási utasítás értelmében megrendezett „titkos” nyílt szavazással kapcsolatos manipuláció ellenére az ellenzék 8 taggal került be a testületbe, s köztük négy szociáldemokrata. Ám az úgynevezett kurzuspártok képviselői így is többségben voltak, mivel a polgármester által kinevezett hat személy is közülük került ki. A szociáldemokrata és demokrata párti képviselők együttesen törvénysértőnek minősítették a választási eljárást, miszerint a „pártvezérek és megbízottak ellenőrizhették a boríték lezárása előtt a »titkos« szavazatokat”. Az új testület június 21-én tartotta első ülését, s ezzel lényegében kezdetét vette az új törvény szellemének és paragrafusainak átültetése a mindennapok várospolitikájába.

Nagy felháborodást okozott az ellenzék körében az örökös tagok megválasztásának napirendre tűzése is. A *Magyarországi Szociáldemokrata Párt* (MSZDP) elvi deklarációban tiltakozott az új „intézmény” ellen; hangsúlyozta, hogy a párt „a demokratikus önkormányzat elvi alapján áll, s ezért ellensége minden kinevezés és örökös tagsági rendszernek. Nem kíván részt tehát abból a két[es] értékű megtiszteltetésből, hogy örökös tagok az ő soraiból is kikerüljenek [...] nem kívánunk részt venni az örökös tagok kijelölésében. [...] A törvényhatósági bizottság megválasztandó örökös tagjait nem tekintjük a budapesti nép igazi képviselőinek.”¹⁶ A választások időtartalmára a szociáldemokrata képviselők elhagyták az üléstermet, jelenlétükkel sem kívántak asszisztálni a 22 örökös tag megválasztásánál. Egyébként összesen két ellenzéki politikus – Baracs Marcell és Sümei Vilmos – került be az új testületbe.¹⁷

Rövidesen megtartották a szakbizottsági választásokat is, miután a nagy pártoknak sikerült megegyezniük a tagsági helyeket illetően. Az osztozkodásból kirekesztették a pártokon kívül álló frakciókat és a pártonkívüliek csoportját. A megegyezés értelmében a baloldali pártok – köztük az MSZDP – összesen 6 helyre tarthattak igényt. A választás így nem járt különösebb izgalmakkal, hiszen

4.; A baloldal széthúzása a jobboldali pártokat erősíti a törvényhatósági tanácsi választáson. Független Budapest 1930. jún. 18. 1.; *L. Nagy Zs.*: i. m. 93–109. Friedrich István szervezkedéséről ld. az 1929. jún. 10-ei, , a jún. 21-ei, a dec. 11-ei és az 1930. jan. 2-ai szigorúan bizalmas rendőrségi jelentéseket: Magyar Országos Levéltár (= MOL) K 149-1930-7-3030. 1–3., 4–5., 17–18., 19–22.

16 Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár (= PIL) 658. f. 4/19. A Magyarországi Szociáldemokrata Párt iratai. A törvényhatósági frakció elvi deklarációja az örökös törvényhatósági tagságról. (1930. jún. 24.)

17 L. Nagy Zsuzsa szerint három, ld. i. m. 99.

a tét is meglehetősen csekély volt. Az új törvény e testületek létszámát lényegesen csökkentette, egységesen 15 főre redukálta, és alaposan megnyirbálta korábbi hatáskörüket is. Lényegében véleményező szervvé degradálta a szakbizottságokat, amelyek még az előző ciklusban is jelentős feladatokat láttak el, és fontos döntési jogkörrel is rendelkeztek. Üléseiket – a pénzügyi szakbizottság kivételével – ettől kezdve a nyilvánosság kizárásával kellett megtartaniuk.¹⁸ Peyer az 1931. évi költségvetés tárgyalásakor így summázta a törvény életbelépését követően szerzett tapasztalatait: ez a törvény „megölte az autonómia életét. [...] A zárt tárgyalás tönkresilányította a bizottságok munkáját. [...] Ugyanez a sors érte a tanácsot, és az új törvény egy pár hónapi érvényessége után, már teljes egészében érezteti hatását, mert megszűnt a lüktető élet az önkormányzat szerveiben. A helyeket elfoglalta a miniszteriális bürokrácia, amely megfelelő irányítás és kezdeményezés helyett gépiesen végzi a maga munkáját.”¹⁹

A közgyűlési nyári szünet előtt sor került még az új üzemigazgatóságok részbeni megválasztására is. A választások alkalmával azonban a baloldali ellenzék nem tudott közös nevezőre jutni a tisztségek felosztása során, ezért számukra egy helyet üresen hagytak, így voltaképpen csonka testületek alakultak és kezdték meg működésüket, arra számítva, hogy a fennmaradó tagsági helyek is hamarosan gazdára lelnek.²⁰

A választáson induló pártok és programjaik

Noha a választási előkészületek már az előző év elején megkezdődtek, az igazi kampány 1930 őszén indult. „Megkezdődött a választási hadjárat. A városháza teljesen a közelgő választások hatása alatt áll” – olvasható a *Független Budapest* szeptember 3-ai vezércikkében. A politikai izgalmakat fokozta a világválság következtében súlyosbodó gazdasági helyzet, a munkanélküliek számának drasztikus emelkedése, továbbá a mind gyakoribbá váló tömegdemonstrációk, s az 1930. szeptember 1-jén lezajlott, nagyszabású politikai tüntetés.

1928 óta a fővárosi választásokra készülődő, aktivizálódó politikai közéletben számos új párt, politikai érdekcsoport alakult s aspirált a hatalomban való részvételre. Végül összesen tíz párt kapcsolódott be aktívan a választási küzdelembe, és indult is a decemberi törvényhatósági választáson. A hivatalos kormánypolitikát a *Keresztény Községi Párt* (Wolff-párt) és az *Egységes Községi és Polgári Párt* (Ripka–Kozma-párt), az önálló kormánypárti politikai tényezőként induló *Józsefvárosi Községi Polgári Párt*, valamint a választásokra csatasorba rendeződött úgynevezett frontharcosok *Egyesült Nemzeti Pártja* képviselte. A

18 Szerdán választják meg a szakbizottságokat. *Független Budapest* 1930. jún. 25. 1–2.; Megalakultak az új szakbizottságok. *Független Budapest* 1930. júl. 2. 6.

19 Budapest székesfővárosi törvényhatósági bizottságának 1930. évi november hó 12-én (szerdán), 13-án (csütörtökön) és 14-én (pénteken) tartott rendes közgyűlése. Fővárosi Közlöny 1930. nov. 21. 2011.

20 Megalakultak az új üzemigazgatóságok. *Független Budapest* 1930. júl. 9. 2.

Vázsonyi Vilmos, majd fia, Vázsonyi János nevével fémjelzett *Nemzeti Demokrata Párt*, a Rassay Károly alapította *Nemzeti Szabadelvű Párt* és a *Magyarországi Szociáldemokrata Párt* jelentette a baloldali ellenzéki tábor. Az ellenzék pozícióit erősítette a *Keresztény Ellenzék* néven szerveződött politikai csoportosulás, Friedrich Istvánnal az élen. A különböző társadalmi csoportok szószólójaként lépett a politikai porondra a *Kispolgárok Pártja*, a *Gazdasági Párt* és az *Iparosok és Kereskedők Gazdaságpolitikai Pártja*, ám kellő szavazat hiányában mandátumot egyiküknek sem sikerült szerezni, az utóbbi jelöltet sem tudott állítani. A kampány ideje alatt fel-felbukkantak további tiszavirág-életű pártocskák, politikai tömörülések (például a *Budapesti Ügyvédek Gazdasági Pártja*, *Keresztény Magyar Asszonyok Pártszövetsége*), amelyek azonban nem voltak képesek olyan támogatottságra szert tenni, hogy a választáson indulhassanak. Noha tekintélyes, 18 pontból álló (valójában semmitmondó) programmal lépett színre a *Dolgozó Polgárok Pártja*, szélsőséges és radikális követeléseket tűzött zászlajára a *Nemzeti Néppárt*, nagy vehemenciával kapcsolódott be a választási küzdelembe a *Kossuth Párt* és a Bajcsy-Zsilinszky Endre alapította *Nemzeti Radikális Párt*, választási aspirációikról végül is le kellett mondaniuk.²¹ A *Független Budapest* október 15-ei száma a továbbra is gomba módra szaporodó pártokról, és üres, frázisszintű programjaikról tudósít. A cikk írója – többek között – így jellemezte a kialakult zavaros politikai közállapotokat: „Annyi ígéret, annyi biztatás hangzik el máris mindenfelől, hogy a szegény választópolgár feje beleszedül a sok ígéretbe. A pártok napról napra szaporodnak, aki nem került fel valamelyik listára, önálló pártot alapít és kitézi a harci lobogót. Ennek tulajdonítható, hogy annyi kölcsönkért, egymáshoz teljesen azonos jelszó hangzik el és annyi az *egyező program az egymás ellen küzdő pártokban*.”²²

A tekintélyesebb – úgymond – „nagy pártok” többnyire a néhány aktuális követeléssel kiegészített meglévő programjaikkal álltak vállasztóik elé. Az 1920-ban alapított *Egységes Keresztény Községi Párt* a főváros keresztény közösségeit kívánta felsorakoztatni maga mögé az ellenpólust jelentő szociáldemokrata és liberális ellenzékkel szemben.²³ Ekkor is a tíz éve megalkotott pártprogrammal agitáltak a választási gyűléseken. Az *Egységes Községi Polgári Párt* – 1924-ben – gróf Bethlen István miniszterelnöknek is köszönhette létrejöttét. Az 1925-ös fővárosi választásokat követően e két párt dominanciája érvényesült a Városházán, a főváros vezetése, ügyeinek intézése szintén e pártok prominens személyiségeinek

21 L. Nagy Zs.: i. m. 105.; Források Budapest történetéhez 1919–1945. Szerk. Szekeres József. Bp. 1972. (Budapest Főváros Levéltára forráskiadványai III. Források Budapest múltjából III.) 273–276.; A dolgozó polgársághoz! Független Budapest 1930. okt. 1. 1. Megkezdődtek az előcsatározások a választási küzdelemben. Az összes pártok felvonulnak – Egyéni akciók is tarkítják a harcteret. A két véglet megnyilatkozott: a szocialisták és a fajvédők kiáltványai. Független Budapest 1930. okt. 1. 1–2.

22 Lesz-e választás az idén? Felvontak a pártok a nagy küzdelemre. Független Budapest 1930. okt. 15. 2.

23 Vö. Magyarországi pártprogramok 1919–1944. Szerk. Gergely Jenő–Glatz Ferenc–Pölskei Ferenc. Bp. 2003. 120.

(Ripka Ferenc, Kozma Jenő, valamint Wolff Károly és Sipőcz Jenő) kezében összpontosult. A választás előtti kampány során főként gazdasági programjuk propagálásával igyekeztek a választópolgárok bizalmát elnyerni. Legfontosabbnak tartott feladataik között szerepelt például a munkaalkalmak szaporítása és a kereseti lehetőségek javítása, a közterhek fokozatos csökkentése, a magángazdaságokra veszélyesnek ítélandó közüzemek megszüntetése.²⁴ A párton belüli nézeteltérések az egység megbomlását eredményezték, és az anyapártot elhagyók kerületenként önálló politikai csoportokat alkotva kívántak indulni a választásokon. Így szerveződött meg a *Terézvárosi*, az *Erzsébetvárosi* és a *Józsefvárosi Egységes Községi Polgári Párt*, ez utóbbinak sikerült annyi ajánlót szereznie, hogy indulni tudott a választáson. Programjának középpontjába „a béke és munka” ügyének szolgálatát állította. Fő jelszava volt: „Lemondani az egyéni érdekről és áldozni a köz javára.”²⁵ Az *Egyesült Nemzeti Párt* (frontharcosok) politikai arculata voltaképpen az ajánlási ívek benyújtását követően vált nyilvánvalóvá. Csak plakátjaik voltak harsányak, céljaik, jelöltjeik furcsák és ismeretlenek voltak, és éppen ezért „nem vette őket senki sem komolyan”. Miután kilenc kerületben sikerült jelöltet állítaniuk, világossá vált, hogy eme pártképződmény egyszerű mellékajánlása a kormánypártnak, a szükséges ajánlásokat vélhetően úgy szerezték, hogy a kormánypárt nagylelkűen átengedte nekik – tudható meg a *Független Budapestben* megjelent tudósításból.²⁶

A *Nemzeti Demokrata Pártot* 1897-ben Vázsonyi Vilmos alapította első, kifejezetten, fővárosi pártként (csak később vált országos tényezővé is). Programjából a választási agitációban a demokratikus szabadságjogok, elsősorban a titkos választójog, a fővárosi autonómia helyreállítása, az átfogó földbirtokreform, az ingyenes népoktatás ügye helyeződött előtérbe.²⁷ A „minden szélsőségtől mentes, a nemzeti liberalizmus és demokrácia elvi alapján álló ellenzéki” *Nemzeti Szabadelvű Pártot* Rassay Károly hívta életre 1930 tavaszán, és a kampány felhívásában hozzá csatlakoztak az önállóan esélytelennek bizonyuló Kossuth-párt hívei. Majd december elején a *Dolgozó Polgárok Pártja* – különállásának megtartása mellett – úgy döntött, hogy „teljes erővel” Rassay pártját fogja támogatni a választási küzdelemben. Az úgynevezett Rassay-párt első komoly politikai megmérettetésére a decemberi fővárosi választások alkalmával került sor.²⁸

Az 1890-ben alakult MSZDP-nek a fővárosi politikában való aktív részvételre csak az előző választások óta volt módja. A mostani kampánya lényegében

24 Választási mozgalmak. Pesti Hírlap 1930. dec. 11. 12.; Kozma Jenő a „dugsegély” agitációról. Budapesti Hírlap 1930. dec. 21. 6.

25 Holnap választ Budapest. Budapesti Hírlap 1930. dec. 21. 5.

26 Választás 1930 decemberében. Független Budapest 1930. dec. 17. 3.

27 Vö. Országgyűlési almanach az 1931–36. évi országgyűlésről. (= Országgyűlési almanach 1931–36.) Szerk. Haeffler István. Bp. 1931. 59–61.

28 I. m. 55.; Kormánypárti körökben ismét a választások elmaradásának hírért kolportálják. Független Budapest 1930. okt. 22. 1.; *Rassay Károly: A Dolgozó Polgárok Pártja és a fővárosi választás.* Független Budapest 1930. dec. 3. 1.; Példátlan izgalom közt folyik a választási akadályverseny. Független Budapest 1930. dec. 3. 1–2.

az 1924-ben megalkotott községi programra épült.²⁹ Ez alkalommal is határozotlan követelte – többek között – az adórendszer reformját, közmunkaalkalmak létesítését, lakásépítési programot, a közoktatás korszerűsítését, a közlekedési tarifák leszállítását. Egyébként a szociáldemokraták nagy várakozással vetették be magukat a választási hadjáratba. A riadót voltaképpen már az 1929-es pártkongresszuson megfújták, s azt követően meg is indították a nagyszabású agitációs munkát.³⁰

A választási előkészületek jegyében szerveződött tekintélyes politikai tényezővé Friedrich István *Keresztény Ellenzéke*. Az 1930 elején hivatalosan is megalakuló pártról, szervezési előkészületeiről, programjáról a napilapok tudósításaiban 1929 nyarától, s a korabeli rendőrségi jelentésekben is vannak információk. A főkapitánynak küldött 1929. június 10-ei keltezésű, szigorúan bizalmas jelentésből tudható, hogy Friedrich hozzákezdett egy új ellenzéki tömörülés megszervezéséhez, amelyben elsősorban háttérbe szorult antiszemita, illetve legitimista politikusokat kívánt egybegyűjteni. A mozgalmat részben gróf Andrássy Gyula, részben Huszár Elemér földbirtokos finanszírozta. Huszár bőkezűségének köszönhető a csoport célkitűzéseit tartalmazó, mintegy 100 ezer példányban megjelent, 16 oldalas füzetecske. *A Keresztény Ellenzék. A mai politikai helyzet. A rendszer bűnei. Mi a teendő?* címmel napvilágra került brosúrában Friedrich körvonalazta a választási programpontokat is: titkos választójog, az adminisztráció egyszerűsítése, az önkormányzatok jogainak tiszteletben tartása, az életképes iparágak támogatása, a mezőgazdaságban tevékenykedők körülményeinek javítása stb.³¹

A választások előestéjén a *Pesti Napló* hasábjain Glücksthal Samu felsőházi tag tollából érdekes „látélet” jelent meg a felsorakozó pártokról. Fő sajtásgagnak, egyben alapproblémának azt tartja, hogy „nálunk nincsenek kifejezetten községi pártok, amelyeknek az volna a rendeltetésük, hogy különbözzenek egymástól a községi feladatok elgondolása és végrehajtása kérdésében, [...] nálunk a községi pártok az országos pártokkal egybefolynak és voltaképpen az országos pártok küzdenek a városi mandátumokért, ami a város lakossága érdekei szempontjából határozottan céltévesztett politika”. Továbbá megállapítja: a legtöbb pártnak semmiféle konkrét községi programja nincs. Többek között ez az oka annak, hogy a választási harcba bekapcsolódó pártok üresen csengő nagy szavakat, jelszavakat dobtak a „küzdő arénába”. Súlyos problémaként emeli ki a polgári erők szétforgácsolódását, a megszámlálhatatlan törpepárt létrejöttét annak

29 Vö. A Magyarországi Szociáldemokrata Párt községi programja. d. n. [1924. ápr.] PIL 658. f. 5./83. ő. e.

30 A Magyarországi Szociáldemokrata Párt 1929. május hó 19., 20. és 21. napjain Budapesten megtartott XXVI. Pártgyűlésének jegyzőkönyve. Bp. 1930. 171.; Megkezdődtek az előcsatározások a választási küzdelemben i. m. 1–2.

31 Szigorúan bizalmas jelentés Friedrich István szervezkedéséről (1929. jún. 10), és a programját ismertető 16 oldalas röpirat (brosúra): Friedrich István: I. zöld füzet. „Keresztény Ellenzék. A mai politikai helyzet. A rendszer bűnei. Mi a teendő?” Bp. 1929. március. MOL K 149-1930-7-3030. 1–3., az iratsomag tartalmazza a röpirat nyomtatott változatát; Országgyűlési almanach 1931–36. 58–59.

érdekében, hogy egyéni ambícióiknak szabad utat biztosítsanak, s ezzel megkönnyítsék a szociáldemokraták térnyerését. Holott „elemi erővel kellene megnyilatkozni a polgári erők összefogásának”. S az, hogy „a kormánypártiság és ellenzékiiség nagy szerepet játszott a küzdelemben [...], csak arra volt jó, hogy elterelje a közönség figyelmét a szükséges és életbevágó kérdésekről”.³²

A választási kampány és anomáliái

A választás előtti hetekben, hónapokban a régi és az új pártalakulatok gyűlések tucatját szervezték, plakátok ezreivel árasztották el Budapest utcáit. Megjegyzendő, hogy a választási hirdetésekre vonatkozó rendelkezések értelmében a „falragaszok (plakátok) [...] a legszükségesebb tárgyilagosságon kívül, a gyűléseket hirdető falragaszok (plakátok) [...] a gyűlések helyén, idején és a szónokok, jelöltek személyén, a gyűlést egybehívó párt megjelölésén kívül semmi más szöveget és semmiféle ábrát nem tartalmazhatnak”.³³

A különböző pártok sajtóorgánumai (például az ellenzéki *Esti Kurír*, *Újság*, *Népszava*, a kormánypárti, konzervatív *Pesti Hírlap*, a *Budapesti Hírlap* és az ek-kortájt még valóban „független” hangvételű várospolitikai és közgazdasági hetilap, a *Független Budapest*) rendszeres információkat közöltek a politikai villongásokról, pártközi csatározásokról, a hatályos fővárosi törvénnyel, majd választási manipulációkkal foglalkozó viharos parlamenti, illetve városházi ülésekről. Különös sajtóvisszhangot váltott ki a Parlamentben Peyer Károly és a demokrata párti Pakots József december 2-án a fővárosi választások igazolószelvényei tárgyában elhangzott napirend előtti felszólalása. Éles kritikai hangvételük, kemény megjegyzéseik, olykor durva közbeszólásaik miatt mindkettőjüket a mentelmi bizottság elé utasították. Egyébként a kormánypárti képviselők közül többen nehezményezték, hogy egyes városatyák szükségtelenül terhelik a törvényhatósági választások problémáival a parlamenti üléseket, örökös közbekiabálásaikkal pedig lehetetlenné teszik az országos ügyek napirendi tárgyalását is. Tény, hogy például a villamosenergia-törvényjavaslat tárgyalásakor az ellenzéki képviselők szinte belefojtották a szót Bud János kereskedelemügyi miniszterbe, és a posta felelősségét firtatták a szavazólapok kézbesítésével kapcsolatos visszaélések, a több mint kétszázézer szelvény eltűnése miatt. A miniszter a posta presztízsének védelmében a vádak elutasította, s a történetekért az igazolóválasztmánynak a botrány kirobbanásakor leváltott vezetőjét (Gaár Vilmost) tette felelőssé.³⁴ Néhány cím a korabeli

32 A választások előestéjén. *Pesti Hírlap* 1930. dec. 21. 18.

33 A törvényhatósági választások. Fővárosi Közlöny 1930. dec. 19. 2277.

34 Ld. pl. A szavazóigazolványok (szelvények) kézbesítése folyamatban van! *Népszava* 1930. dec. 3. 1–6.; Újabb viharos jelenetek a Házban a fővárosi választások ügyében. *Pesti Hírlap* 1930. dec. 4. 6–7.; Izgalmas és botrányos volt az utolsó közgyűlés. *Pesti Hírlap* 1930. dec. 4. 13.; Az igazolóválasztmány új elnöke megállapította, hogy Gaár Vilmos a legkorrektebbül járt el. *Budapesti Hírlap* 1930. dec. 2. 5.; Botrányos korteskedés, megcáfolt rágalmak és gyanúsítások a képviselőházban. *Budapesti Hírlap* 1930. dec. 3. 3–4.; Napló 1927–1931. XXXII. 105–137. (442. ülés).

napilapokból: *Izgalmas és botrányos volt az utolsó közgyűlés, Újabb viharos jelenetek a Házban a fővárosi választások ügyében (Pesti Hírlap), Személyeskedő botrányok a főváros közgyűlésén (Budapesti Hírlap), Tomboló viharok a parlamentben, mentelmi elé utasításokkal, szömegvonásokkal a szavazóbolettákkal elkövetett csalások miatt (Népszava).*

A legtöbb probléma, a legtöbb visszaélés az aránytalan választókerületi beosztás, valamint az ajánlási rendszer és az úgynevezett boletta köré csoportosítható. Az 1930. évi XVIII. törvénycikk 17. §-a előírja, hogy az „ajánlóíveken minden ajánló saját kezű aláírása mellé a szavazójegyeknek számmal, névvel és a kiállító hatóság bélyegzőjével ellátott szelvényét [bolettát] fel kell ragasztani”. A hatóságok egyrészt a szavazószelvények kézbesítésének késleltetésével, másrészt az ajánlások érvénytelenné nyilvánításával igyekeztek a választást valóságos akadályversennyé tenni. A parlamenti ülések hangosak voltak az ellenzéki honatyák felháborodott felszólalásaitól. Követelték, hogy a kormányzat akadályozza meg a szavazószelvényekkel való visszaéléseket, a „boletta” ne lehessen adásvétel tárgya, a belügyminiszter hozza nyilvánosságra a szavazás időpontját. Ez utóbbi kérdéssel kapcsolatos huzavona, titkolózás lényegében az egész politikai közvéleményt foglalkoztatta. Ugyanis november végén még azt sem lehetett biztosan tudni, hogy egyáltalán megtartják-e a választásokat, vagy az utolsó pillanatban ismét elhalasztják, mint az előző évben.³⁵

„Mindenki elégedetlen azzal az őrjítő ajánlási rendszerrel, azzal a szelvény-szavazással, a népakaratnak azzal a nyílt korrumpálásával, amelynek képtelenségei, a szabad akaratnyilvánítást korlátozó, a választópolgár meggyőződését kereskedelmi árucikké devalváló, gonoszul reakciós sajátosságai éppen most nyilvánulnak meg minden becsületérvést mélyen felháborító módon” – olvasható a *Népszava* 1930. december 5-ei vezércikkében. Ilyen és ehhez hasonló vélemények tömege került napvilágra a különböző sajtóorgánumokban. Rassay Károly szerint: „Az ajánlások rendszerének bevezetésével, az ajánlási szelvények megszerzésének megnehezítésével, ezer ajánló nyilvános kiállításának kényszerével már az indulásnál koncot vetettek az ellenzéki pártok elé. Zsibvásárrá alacsonyították le a politikai elvek mérkőzésének magas nivójú porondját” – közli a *Független Budapest* 1930. december 3-ai vezércikke. Egyébként Rassaynak volt köszönhető az igazolóválasztmány elnökének, Gaár Vilmosnak a leváltása, aki meglehetősen kompromittálódott a szavazószelvények kézbesítésével kapcsolatos mulasztások, szabálytalanságok, sőt törvénytelenések miatt. A kormányhű pártokat, illetve várható szavazóikat ugyanis előnyben részesítették a postai kézbesítéskor.³⁶ Alig egy héttel a választások előtt *A szelvénycsata befejeződött...* című terjedelmes *Népszava*-közlemény – többek között – így summázza a tanulságokat: „A magyar szelvényrendszer egyedül áll a maga nemében [...] a legpél-

35 Napló 1927–1931. XXIV. 2. (335. ülés); XXXI. 151–153. (428. ülés), 397–398. (437. ülés), 420–422. (438. ülés).

36 Példátlán izgalmak közt folyik a választási akadályverseny i. m. 1.; Gaár lemondott, de az új elnök, Csilléry sem engedi meg, hogy az igazolóválasztmány ellenőrizhesse a szavazójegyek szétosztását. *Népszava* 1930. dec. 2. 5.

dátlanabb erőszak forrása, olyan akadály a választók szabad akaratának nyilvánítása előtt, amelyet szinte képtelenség legyőzni. [...] izzó fölháborodással fordulunk szembe ezzel a guillotine-rendszerrel, amely lenyakazza a hatalomnak nem tetsző pártokat [...] a listamészárlásra nem lehet más felelet, mint a győzelemig [...] elszánt harc a boletta-szavazás ellen, az őszintén titkos és minden erőszakot lehetetlenné tevő választójogért.”³⁷

Az ajánlási ívek benyújtásának határnapját, december 13-át követően a választási bizottságok pártszempontokat érvényesítő, önkényes döntései következtében az ellenzéki listák alaposan megcsappantak. A visszautasított, érvénytelennek minősített ajánlások pótlására megadott idő rövidsége miatt sok esetben lehetetlenné vált az újabb aláírások összegyűjtése. Így egyes pártokat könnyűszerrel meg tudtak akadályozni abban, hogy a kívánatosnál több választókerületben indítsanak jelölteket. Nem véletlen, hogy a végső bizottsági döntések kihirdetése nagy felháborodást váltott ki az érintettek körében. Valamennyi választókerületben csak Wolff és Kozma pártja indulhatott, az ő platformjukat erősítő frontharcosok – meglepő módon – kilenc kerületben tudtak jelöltet állítani, ám két helyen a megsemmisített ajánlásokat határidőn belül nem sikerült „beszerezni”, így a választásban való részvételük hét kerületre redukálódott. Az ellenzéki táborból az MSZDP került a legjobb pozícióba: 9 helyen eleve indulhatott, négy kerületben a megsemmisített ajánlások pótlására utasították. Miután a hiányzó szelvényeket összegyűjtötték, a Belváros kivételével – ahol nem tudtak jelöltet állítani – mindenütt szabályos listával rendelkeztek. A többi ellenzéki pártnak is legtöbb helyen sikerült a garmadával megsemmisített ajánlásokat pótolnia. Végül a *Nemzeti Demokrata Párt* 11, a *Szabadelvű Párt* (kellő számú ajánlás hiányában a Belvárosban és Zuglóban eleve nem indulhatott) és a *Keresztény Ellenzék* 10-10 választókerületben kapcsolódhatott be a küzdelembe. A három kis párt 1-1 kerületben állított jelölteket.³⁸

A választási eredmények

1930. december 20-án és 21-én, a több hónapos, izgalmas, olykor durva összecsapásokkal terhes kampány után végre az urnák elé léphettek a főváros szavazópolgárai. Az ellenzéki pártok ellen irányuló kormányzati manipulációk, a választások kiírásával kapcsolatos huzavona, „az ajánlási rendszer üzletté alacso-

37 A szelvénycsata befejeződött,... Népszava 1930. dec. 16. 1–2.

38 Választási mozgalmak. Pesti Hírlap 1930. dec. 13. 14.; A polgári ellenzék elkeseredett küzdelem a hatalmi erőszak ellen. Független Budapest 1930. dec. 17. 1–3.; A szociáldemokrata párt listái a Belváros kivételével minden kerületben választás alá kerülnek. Óriási izgalmak az ellenzéki pártok ajánlásai körül. A szociáldemokrata lelkesedés és áldozatkészség órák alatt szerzte meg a pótláshoz szükséges aláírásokat. Népszava 1930. dec. 16. 1–2. és A szelvénycsata befejeződött,... i. m. 1–2.; A fővárosi pártok nagyrészt pótolták a visszautasításokat. Budapesti Hírlap 1930. dec. 16. 3. (E lapszám közli az ajánlások felülvizsgálata után megállapított végleges párt-rangsort.)

nyitott szelvényvásárára”, a választási bizottságok elutasító határozatai ellenére nem sikerült a keresztény kurzus pártjainak fölényes győzelmet aratniuk. A tíz induló párt közül nyolc kapott mandátumot. Noha az ellenzéki pártok – köztük az MSZDP is – külön listával indultak, a polgári liberális ellenzéki pártok az MSZDP-vel együttesen megszerezték a mandátumok 44,6%-át. Ebből az MSZDP-re 24,6%, azaz 37 képviselői hely jutott. A *Nemzeti Demokrata Párt* 10,7%-os részesedésével 16 mandátumot szerzett, a *Nemzeti Szabadelvű Párt* 9,3%-ával 14 képviselőt delegálhatott a törvényhatósági bizottságba. Kormánypárti ellenzéknek számított még a Friedrich-féle *Keresztény Ellenzék* 6,7%-kal, vagyis 10 képviselővel. Összességében tehát az ellenzék, elnyerve a szavazatok több mint 50%-át, 77 fővel képviseltethette magát az újra választott törvényhatósági bizottságban. A két nagy párt, a *Keresztény Községi Párt* (Wolff) 46 és az *Egységes Községi Polgári Párt* (Kozma) 21 mandátumával az összes törvényhatósági helyeknek a 44,6%-át tudta megszerezni. A kormánypárti táborhoz számítandó a *Józsefvárosi Községi Polgári Párt* 1, és az *Egyesült Nemzeti Párt* 5 mandátuma. A megválasztott kurzuspárti városatyák azonban így is kisebbségben maradtak az ellenzékkel szemben.

Egyébként az új választókerületi beosztás, a kerületenként leosztott aránytalan mandátumszám, a szavazópolgárok társadalmi hovatartozása nagymértékben befolyásolta az egyes pártok területi esélyeit és eredményeit. Mónus Illés 1931 januárjában a *Szocializmus* című folyóiratban publikált tanulmányában szereplő – alább közölt – statisztikai adatsorokból ugyanis világosan kitűnik például, hogy az MSZDP sikert főként a munkáslakta kerületekben – Erzsébetváros, Józsefváros, Zugló, Angyalföld – ért el, ott kapta a legtöbb szavazatot, ott nyerte a legtöbb mandátumot. A liberális ellenzék pártjai elsősorban a polgárság lakta városrészekben – Lipótváros, Terézváros stb. – jutottak több mandátumhoz. A Wolff- és a Kozma-párt aránytalanul csekély szavazattal szépszámu képviselői helyhez jutott. (Például 4000 körüli szavazat a Várban és a Belvárosban 5-5 mandátumot biztosított a Wolff-pártnak, miközben az MSZDP az Erzsébetvárosban közel 13 000 voksal mindössze 4 képviselői helyhez jutott.)

Budapest szavazati joggal rendelkező polgárainak 92,9%-a élt törvény adta jogával és kötelezettségével. Az új fővárosi törvény ugyanis kötelezővé tette a választáson való részvételt, távolmaradás esetére – 100 pengőig terjedő – pénzbírságot helyezett kilátásba. A magas részvételi arány, ez a példa nélküli aktivitás minden bizonnyal a „friss”, 1930-as választói névjegyzéknek is köszönhető volt. Valamennyi párt közül az MSZDP szerezte a legtöbb szavazatot (a hivatalos statisztikai adatok szerint), a korabeli napilapok, pártorgánumok, az úgynevezett kurzussajtó adatai némi eltérést mutatnak, de lényegi differencia nincs köztük.

A választások utáni első reflexiók meglehetősen eklektikusak voltak. A *Pesti Hírlap* december 24-ei vezércikke a számadatokból azt a következtetést vonta le, hogy a fővárosban igen erős az ellenzéki hangulat. Az eredmények bárminő csoportosítása jelzi a városvezetéssel kapcsolatos elégedetlenséget. Következésképpen a „városháza urainak [...] nagyon meg kell változniuk, nagyon meg kell

javulniok, ha nem akarják, hogy a legközelebbi választáson még fenyegetőbben térjen vissza a szocialista városháza veszedelme” – olvasható a közlemény záró soraiban. A *Budapesti Hírlap* ugyanaznapi számának címlapján szereplő *Radikálisok és szocialisták kudarca a fővárosi választáson* című írás Scitovszky Béla belügyminiszter véleményét is közli: „A magam részéről teljes mértékben meg vagyok elégedve a választás eredményével, mert az a polgári pártok óriási többségét biztosította.” A *Független Budapest* vezércikke – *Választott Budapest népe! Megerősödött az ellenzék! 77 ellenzéki, 73 kormánypárti mandátum* – szerint „semmi sem tudja megakadályozni, hogy Budapest népe a hatalommal szembe ne forduljon. Budapest polgársága és munkássága minden kétséget kizáróan hitet tett a szabadelvűség és a demokrácia mellett.” Wolff Károly, a *Keresztény Községi Párt* vezére a következőket nyilatkozta: „A választási harcban legyőztük a marxizmust, s teret nyertünk ott is, ahol bevehetetlen várban érezte magát. Az Angyalföldön numerikusan is miénk volt a győzelem.”³⁹ A vezető liberális svájci sajtóorgánium, a *Neue Zürcher Zeitung* értékelésének summázata a következő: „A választások az ellenzék erős növekedését mutatják. Az ellenzék offenzívája félreismerhetetlen győzelmet aratott. [...] a budapesti polgárok [...] bebizonyították, hogy a Bethlen-rezsim egyáltalán nem kell nekik.”⁴⁰ A *Népszava* egyik cikkírója főként azért méltatlankodott, mert a közel azonos szavazatszám az MSZDP-nek csupán 37, míg a Wolff-pártnak 46 mandátumot juttatott. Az anomália okát a törvényben megfogalmazott úgynevezett kerületi geometriában és a „plurális” választójogban jelölte meg.⁴¹ Kétségtelen, a választókerületi beosztásokat úgy határozták meg, hogy az ellenzék esélyeit gyengítsék, mivel a hivatalos statisztikai adatok birtokában előzetesen tudni lehetett, mely városrészekben, sőt mely utcákban lehet nagyobb ellenzéki szavazótáborra számítani. A 14 választókerületben a szavazatok értéke így lényegesen eltért. Például a kis lélekszámú, elsősorban az úgynevezett „úri” kerületekben (I. és IV.) 814 szavazat szükségeltetett egy mandátum elnyeréséhez, míg a munkásnegyedekben (VII., VIII.) 3096, illetve 2596.⁴²

A decemberi választások eredményeiből azonban aligha lehetett következtetni a Városházán kialakuló politikai erőviszonyokra. Csak sejteni lehetett, hogy milyen lesz a választott és a nem választott tagok aránya, politikai pártállá-

39 Pártvezérek üdvözlése. Pesti Hírlap 1931. jan. 3. 11.; A tények azonban nem ezt bizonyítják, ugyanis az MSZDP a XIII. kerületben elnyerte a szavazatok 48,2%-át, a Wolff-párt viszont mindössze 26,4%-át kapta. Vö. *Mónus Illés*: Az 1930. évi budapesti törvényhatósági választások statisztikája. Szocializmus 21(1931) 16.

40 Nem sikerült a külföldet félrevezetni. Népszava 1931. jan. 3. 3.

41 72 600 szociáldemokrata szavazó. Népszava 1930. dec. 24. 1–2. (A korabeli szociáldemokrata szóhasználatban szereplő „plurális választójog” kifejezés nem felel meg a törvényben foglaltaknak. Abban ugyanis nincs szó arról, hogy egyes embereknek a szavazata többszörösen számítana. Viszont az tény, hogy az aránytalan kerületi mandátumelosztás következtében egy-egy mandátum megszerzéséhez esetenként nagyon is eltérő mennyiségű voksra volt szükség.)

42 A választási eredmények értékeléséhez ld. *L. Nagy Zs.*: i. m. 99–109.; *Bácskai Vera–Gyáni Gábor–Kubinyi András*: Budapest története a kezdetektől 1945-ig. Bp. 2000. 216–218.; *Források Budapest történetéhez 1919–1945.* i. m. 240–242., 273–276.; *Mónus I.*: i. m. 1–18.

sa, hiszen a törvényhatósági testület még hónapokig alakulási stádiumban maradt. Az új fővárosi törvény választásokkal kapcsolatos rendelkezései is meg lehetőségen kaotikus állapotot idéztek elő a fővárosi adminisztráció életében. Ugyanakkor se szeri, se száma nem volt a visszaélésekkel, különféle manipulációkkal összefüggő petícióknak, miközben a belügyminiszter 1930. december 23-ai rendelete értelmében folytatódtak az előkészületek a törvényhatósági bizottság „újjaalakítása céljából”. E körülmények miatt joggal háborgott az ellenzék, s vált szinte kezelhetetlenné, átláthatatlanná a politikai közélet. A *Független Budapest* című hetilap 1931 elején már megkongatta a vészharangot: „Meglépő, [...] hogy egyáltalán nincsenek befejezve a választások [...]. Ami a petíciók körül történik, mindennél szebben beszél az új fővárosi törvényről. Most már nem lehet tagadni, hogy ennél lehetetlenebb, munkára és rendteremtésre alkalmatlanabb törvénye még nem volt a magyar Corpus jurisnak. [...] tessék ezt a törvényt megsemmisíteni, kidobni a magyar törvénytárból, amelybe nem méltó.”⁴³

A törvényhatósági bizottság újjaalakítását a belügyminiszter ekként ütemezte: a választásokat követő egy hónapon belül össze kell hívni az alakuló közgyűlést, amelynek feladata az érdekképviseleti tagok és 10 újabb örökös tag megválasztása, ezzel egyidejűleg a főpolgármester megbízása megszűnik, és „egész terjedelmében” életbe lép az 1930. évi XVIII. törvénycikk. Ezt követően kerül sor a tisztújításra: a főpolgármester és a törvényhatósági tanács, majd a polgármesterek, illetőleg a főtisztviselők megválasztására. A törvény újdonsága volt az is, hogy a tanácsnokokat nem a közgyűlés, hanem a törvényhatósági tanács választja, s tisztségük ezentúl nem hat évre szól, hanem élethossziglan tart.⁴⁴

Az alakuló közgyűlés előtt a főpolgármester pártközi tanácskozássra hívta a mandátumot szerzett pártok képviselőit, azzal a céllal, hogy a törvényhatósági bizottság újjaalakulásával, valamint a tisztújítással kapcsolatos kérdéseket megvitassák, és a lehetőségekhez mérten valamiféle közös álláspontot alakítsanak ki.⁴⁵ A közgyűlés alakuló ülése január 20-án vette kezdetét, és heves tiltakozásokkal, közbekiabálásokkal tarkítva folytatódott 22-én is. (A *Fővárosi Közlöny* 1931. évi 5. száma közli az új törvényhatósági bizottság megválasztott rendes és póttagjainak, valamint az egyéb jogcímen bekerült képviselőknek a névsorát.)

A szociáldemokrata és a demokrata párti városatyák éles támadást indítottak az örökös és érdekképviseleti tagságok rendszere ellen, tiltakozásuk jeléül negligálták a szavazást.⁴⁶ A választások eredménye lényegében előre sejthető

43 Új fővárosi törvényt. *Független Budapest* 1931. jan. 14. 1.

44 A belügyminiszter rendelete a törvényhatóság újjaalakításáról. *Népszava* 1930. dec. 24. 2.; *Budapest új törvényhatóságának első közgyűlése*. *Budapesti Hírlap* 1930. dec. 25. 4.

45 Pártközi tanácskozás a főpolgármesternél. *Pesti Hírlap* 1931. jan. 15. 14.

46 BFL Közgyűlési jkv. 1931. jan. 22.: 41. (16. sz. határozat); *Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottságának 1931. évi január hó 22-én (csütörtökön) tartott folytatólagos alakuló közgyűlése*. *Fővárosi Közlöny* 1931. jan. 30. 88.; *Az alakuló közgyűlés befejezése*. *Pesti Hírlap* 1931. jan. 23. 11–12.; „Állandó és élő tiltakozás a mi részvételünk a törvényhatóság munkájában!” „Érdemek kerestetnek az örökös tagsághoz!” – *Megalakult a főváros közgyűlése*. *Népszava* 1931. jan. 23. 1–2.

volt. A két kurzuspárt (Wolff- és Kozma-) osztozkodnak majd a tagsági helyeken, a szociáldemokraták (de a többi ellenzéki képviselők többsége sem) nem jöhettek számításba. Tehát biztosított volt az erőviszonyok további eltolódása az ellenzék rovására. Várhatóan valóra válik a kasszandrai jóslat: a „mesterségesen törpévé silányított ellenzék [...] csak a statiszta kényszerű szerepére, vagy legfeljebb meddő és eredménytelen viaskodásra van kárhozhatva”.⁴⁷

A tisztújítás következő, s egyben az egyik legfontosabb láncszeme a február 13-ára összehívott rendkívüli közgyűlés volt, amelynek napirendjén a törvényhatósági tanács megválasztása szerepelt. Ezt megelőzően izgalmas egyeztetések, taktikázások zajlottak a kulisszák mögött, találgatások, különböző variációk láttak napvilágot a sajtóban. A szavazás megtörtént, ám az „eredményhirdetésre” még várni kellett a közigazgatási bíróság határozatáig, azaz február 17-ig. Ugyanis két jelölt azonos számú voksot kapott, s el kellett döntení, melyikük és mily módon nyerje el a tanácsi tagságot. Végül a szerencse a demokrata párti képviselőnek kedvezett, a megismételt választás során a szociáldemokrata jelölt egy vokssal kevesebbet kapott.⁴⁸ Az eredmény, de elsősorban az eljárás módja felháborította a szociáldemokrata frakció tagjait és indítványozták a választás semmissé nyilvánítását, tekintettel arra, hogy egy olyan szabályrendelet alapján folytatták le, amely még nem lépett életbe. Peyer Károly és Propper Sándor határozott követeléseit Ripka leseperte az asztról, s az ülést berekesztette anélkül, hogy megadta volna a szót a főpolgármesteri visszautasításra reflektálni akaró Peyernak.⁴⁹

A szakbizottságok megválasztása március elejére halasztódott, időközben ugyanis a közgyűlésnek állást kellett foglalnia abban, hogy szaporítsa-e az ügyosztályok és ezzel együtt a szakbizottságok számát, vagy ne. A döntés értelmében három új ügyosztály felállítására került sor. Összesen tehát 15 – egyenként 15 főből álló – szakbizottság megválasztása vált esedékessé. E választás különös izgalmat most sem okozott az ellenzék soraiban, mivel az úgynevezett többségi és ellenzéki pártok részesedési arányáról előre megállapodás született. Egyébként a tisztújítási ütemterv végrehajtása meglehetősen vontatottan haladt (a tisztviselők és az üzemigazgatóságok megválasztását is beleértve), lezárulását május közepére prognosztizálta a már többször idézett várospolitikai

47 Üdv Budapestnek!... Független Budapest 1931. jan. 21. 1.

48 Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottságának 1931. évi február hó 17-én (kedden) tartott rendkívüli közgyűlése. Fővárosi Közlöny 1931. febr. 20. 147.

49 A szociáldemokrata párt petícióval támadja meg a keddi tanácsválasztást. Népszava 1931. febr. 18. 2.; Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottságának 1931. évi február hó 13-án (pénteken) tartott rendkívüli közgyűlése. Fővárosi Közlöny 1931. febr. 17. 134–139. és Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottságának 1931. évi február hó 17-én (kedden) tartott rendkívüli közgyűlése. Fővárosi Közlöny 1931. febr. 20. 146–147. (A főpolgármesteri reflexiót követően Farkas Zoltán szociáldemokrata képviselő petíciót nyújtott be a közigazgatási bírósághoz. Az ítélet szerint a febr. 13-i választás eredményét kell érvényesnek tekinteni, ám a választással kapcsolatos egyéb panaszokat a bíróság elutasította. Ld. Ítélet a törvényhatósági tanácsban választás alapján helyet foglaló tagok választása ügyében. Fővárosi Közlöny 1931. jún. 30. 918–920.

hetilap.⁵⁰ Végül a törvényhatósági tanács május 21-ei ülésén újjáválasztották az üzemigazgatóságokat is.

A hosszadalmas választási procedúra végeredménye a kormánypolitikát reprezentáló pártok abszolút fölényét mutatta. A törvényhatósági bizottságon belüli arányokat lényegesen módosította a 150 választott képviselő mellé különböző jogcímenek bekerülő 90 városatya, akik többnyire a Wolff- és Kozma-párt hívei voltak. Így a baloldali ellenzék mandátumainak súlya is leértékelődött, mert míg a fővárosi polgárok választása révén az összes mandátumnak a 44,6%-ával rendelkezett, addig a 240 főre duzzasztott törvényhatósági bizottságon belül csupán 28%-nyi részesedést tudhatott magáénak. Ugyanis a közgyűlés végső összetétele – pártok szerint – a következőképpen alakult (zárójelben a decemberi választáson elnyert mandátumszámokat közöljük):

Keresztény Községi Párt: 73 (választott 46)

Egységes Községi Polgári Párt: 52 (21)

Egyesült Nemzeti Párt: 5 (5)

Magyarországi Szociáldemokrata Párt: 37 (37)

Nemzeti Demokrata Párt: 16 (16)

Nemzeti Szabadelvű Párt: 15 (14)

Keresztény Ellenzék: 10 (10)

Pártonkívüli: 1

Összesen tehát 208 pártképviselő, 1 pártonkívüli választott és 31 pártokhoz nem számítható városi tisztviselő foglalt helyet az új törvényhatósági bizottságban.⁵¹ Így az előző választási ciklusnál eleve lényegesen szerényebb lehetőségek álltak az ellenzék rendelkezésére, ami az új törvény, az új városi struktúra következtében még tovább korlátozódott.

A választások utózöngéi

A különböző testületek megválasztásával s a tisztújítással egyidejűleg rendezni kellett a kettős vagy többes mandátumok sorsát is. Ugyanis egyik-másik prominens személyiséget 2 (a szociáldemokraták közül például Bánóczy Lászlót és Peyer Károlyt), 3 (Ernszt Sándor népjóléti minisztert), sőt több (Pakos József demokrata párti politikust 4, Rassay Károly pártvezért 10) kerületben is megválasztották. Záros határidőn belül – január 7-ig – döntésre kötelezték őket, hogy nyilatkozzanak, melyik kerületi mandátumra reflektálnak, s kinek a javára mondanak le képviselői helyeikről.⁵² Ugyanakkor az igazolóválasztmány hozzálátott a községi választásokkal kapcsolatos panaszok kivizsgálásához is. Január 8-áig, a

50 Megalakították a szakbizottságokat. Független Budapest 1931. márc. 11. 2.; 15 ügyosztály. Független Budapest 1931. márc. 11. 8.; Kialakult az új városi adminisztráció. Független Budapest 1931. ápr. 15. 2.

51 Az új közgyűlés seregszemléje. Független Budapest 1931. jan. 28. 1.

52 Főpolgármestert, polgármestert és érdekképviselői tagokat választ a főváros közgyűlése. Budapesti Hírlap 1930. dec. 28. 5.; A tisztújítás előtt. Pesti Hírlap 1931. jan. 1. 19.

petíciók benyújtásának határnapjáig összesen 15 beadvány érkezett a választmány elnökéhez. Hét kerületben (I., III., IV., XI., XII., XIII. és XIV.) észleltek nagyobb mérvű szabálytalanságokat, s a petíciókban többnyire a választási eredmények megsemmisítését, illetve korrigálását indítványozták. Ugyanakkor különböző ürüggyekkel négy szociáldemokrata mandátumának a megvonását is javasolták. Weltner Jakabnál és Buchinger Manónál a hatévi helyben lakást, mint a választásokon való részvétel egyik alapkritériumát hiányolták. Kis Jenőt azért találták méltatlannak a fővárosi képviselőségre, mert az előző ciklusban a közgyűlés megfosztotta mandátumától. Berkes Jenő pedig a proletárdiktatúra alatti tevékenysége miatt minősült volna érdemtelennek e tisztségre.⁵³ Január végén az igazolóválasztmány Weltner és Berkes mandátumát igazolta, Buchingerét azonban nem. Kiss Jenő önként lemondott mandátumáról, tekintettel arra, hogy mint jogerősen elítélt, a törvény értelmében fővárosi képviselőként úgyszólván tevékenykedhetne.⁵⁴ A kerületi választási visszaélések, szabálytalanságok ügyének kivizsgálása, a tárgyalások, az esetenkénti több tucat tanú kihallgatása hónapokat vett igénybe. Végül, ahol nem lehetett a szabálytalanságokat eltussolni, az elkövetett hibákat másként korrigálni, a közigazgatási bíróság a választások megismétlésére kötelezte az érintetteket. Így került sor 1931. június 7-én és 8-án Zuglóban, 1932. február 21-én és 22-én Lágymányoson, valamint 1932. május 22-én és 23-án a Várban a pótválasztásokra.

Tehát alighogy befejeződött a meglehetősen hosszadalmas választási eljárás, a főváros egyes kerületei máris az időközi választásokra (a korabeli szóhasználat szerint: pótválasztásokra) készülődtek. Az országos választások előestéjén tartották, mintegy annak előjátékaul rendezték meg Zuglóban a „pótválasztást”.⁵⁵ A kerületben a decemberi választásból önkényesen kirekesztett polgári ellenzéki pártok a közigazgatási bíróság ítélete nyomán bekapcsolódhattak a választási küzdelembe. Részvételükkel – értelemszerűen – megcsappant a szociáldemokratákra adott voksok száma, mivel az előző alkalommal a polgári ellenzékkel szimpatizálók többnyire az MSZDP jelöltjeit támogatták, de csökkentették a kormányhű rivalisok esélyeit is. Az induló 6 párt közül öt jutott mandátumhoz, a következő megoszlásban: Wolff-párt és az MSZDP 3-3, a Ripka-párt 2, Friedrich és Rassay hívei 1-1, a demokraták nem kaptak mandátumot.⁵⁶

53 Tizenöt petíció a budapesti községi választás ellen. Budapesti Hírlap 1931. jan. 8. 2.

54 Százötven tanút hallgattak ki a Klár-féle petíció ügyében. Népszava 1931. jan. 23. 2.; Dr. Berkes Jenő elvtárs mandátumát igazolták. Népszava 1931. jan. 27. 4.; A XI. kerületi petíció. Budapesti Hírlap 1931. jan. 27. 5.

55 BFL Közgyűlési jkv. 1931. jún. 3. (151. sz. kgy. határozat); Törvényhatósági választások a székesfőváros XIV. választókerületében. Fővárosi Közlöny 1931. jún. 5. 733.

56 A választói gyűlésekről, előkészületekről, eredményekről ld. pl. Egyedül a szociáldemokrata párt teljesítette kötelességét Zugló népével szemben. Népszava 1931. jún. 2. 5.; A zuglói szociáldemokrata lista sorszáma: 3. Népszava 1931. jún. 3. 7-8.; Zugló, Törökőr, Rákosfalva népéhez! Népszava 1931. jún. 7. 23.; A zuglói községi választás. Népszava 1931. jún. 10. 7. Továbbá: A Magyarországi Szociáldemokrata párt vezetőségének és a párt parlamenti csoportjának XXVIII. évi jelentése az 1931. évi december hó 6-án és a rákövetkező napokon tartandó pártgyűléshez. Bp. 1931. 27-28.

A lágymányosi szavazóközterben érvénytelenített választási eredmények miatt 1932 februárjában ismét nagy kampány bontakozott ki, a kurzuspártok jobb- és baloldali ellenfelei egyaránt mozgósították párhíveiket. Viharos választói gyűlésekről tudósítanak a korabeli rendőrségi jelentések. A választás időpontjának közlését most is szinte az utolsó pillanatig halogatták, hogy ezzel is késleltessék a pártok felkészülését az újbóli megmérettetésre. Noha a szavazás időpontját végül február 21–22-re tűzték ki, a hónap elején még a választói gyűlések megtartásához sem járult hozzá Bezegh Huszágh Miklós főkapitány. A tiltás indoka egyfelől az volt, hogy a bírósági végzést még nem hozták az igazolóválasztmány tudtára, másfelől a „közrend és köznyugalom megóvása érdekében nem tartja megengedhetőnek, hogy nyilvános gyűléseken az új választási előkészülettel foglalkozzanak”.⁵⁷ Nem volt véletlen, hogy a közigazgatási bíróság döntését követően pillanatok alatt csatasorba álltak a másfél éve esélyesnek tűnő pártok, és választói gyűlések tömegét szervezték, versenyezve a szavazópolgárok kegyeiért. A gyűlésekről készült rendőrségi jelentések arról árulkodnak, hogy az egyes pártok lényegesen nagyobb hangsúlyt helyeztek a riválisok lejáratására, bűneiknek, mulasztásainak felsorolására, mint saját törekvéseik propagálására. A *Keresztény Községi Párt* február 14-ei gyűlésén az előadó óva intette a hallgatóságot a szociáldemokráciától, „mely egyrészt a nagykapitalizmus eszköze, másrészt a kommunizmus szállásainál”.⁵⁸ Az MSZDP február 18-ai választói gyűlése „olyan izzó hangulatban folyt le, hogy több figyelmeztetés vált szükségessé, s így is csak nehezen lehetett a kb. 150 főnyi tömeget megnyugtatni [...] az előadók [...] a Wolff- az egységes és a többi pártok szapulása mellett rámutattak arra, hogy ezen pártok uralmon lévő emberei nemcsak hogy a programjukból semmit sem valószínűsítettek meg, hanem ellenkezőleg, olyan helyzetet teremtettek, amely immár tarthatatlan.”⁵⁹ Ugyanezen összejegyzetéről a *Népszava* tudósítása szalonképebben fogalmaz: „Az uralkodó pártok megint nagyhangú ígéretekkel apelálnak a választók feledékenységére.”⁶⁰

A választási küzdelemben 7 párt kapcsolódott be. Ez alkalommal a lágymányosi szavazópolgároknak csak 77,1%-a élt törvény adta jogával, illetve kötelezettségével (1930-ban 90,9%). A szavazatszám csökkenése egyrészt a tomboló influenzajárvánnyal, másrészt a kerületből a Lenke úti barakktelep részbeni felszámolása következtében elköltözők (kiteleptettek) viszonylag nagy számával magyarázható. Noha az egyes pártokra leadott voksok száma sokaknak meglepetést, csalódást okozott, az eredeti mandátumarányon mit sem változtatott.

57 A magyar kir. állami rendőrség budapesti főkapitányának a választói gyűlések tilalmáról szóló 1932. febr. 5-ei véghatározata: MOL K 149 1932-4-3082 (139. cs.) 182., 185.

58 Dr. Stéhly Lajos r. kapitány (hatósági biztos) 1932. febr. 17-i jelentése a Keresztény Községi Párt 1932. febr. 14-én tartott beszámoló, ill. választói gyűléséről. MOL K 149 1932-4-3082 (139. cs.) 140–141. (Idézet: 141.)

59 1932. febr. 19-ei rendőrségi jelentés a febr. 18-án a Fadrusz u. 5. sz. alatt megtartott MSZDP választói gyűlésről: MOL K 149 1932-4-3082 (139. cs.) 159.

60 Vasárnap reggel 8 órától két napon át választás a lágymányosi kerületben. *Népszava* 1932. febr. 20. 3.

Szembeötlő volt Friedrich pártjának előretörése, a kormánypártok esélyeinek csökkenése. A *Keresztény Ellenzék* elnyerte a szavazatok közel egyhatodát. A Ripka-párt elvesztette korábbi szavazóinak több, mint 50%-át. Az induló pártok közül egyedül a demokraták nem jutottak mandátumhoz. A Wolff-párt 4, az MSZDP 2, a Ripka-párt, az *Egyesült Nemzeti Párt* (frontharcosok), a *Nemzeti Szabadelvű Párt* és a *Keresztény Ellenzék* 1-1 képviselői helyet szerzett.⁶¹

Miután a közigazgatási bíróság a 2333/1932 K. számú ítéletével az I. (vári) kerületi választás eredményét megsemmisítette, elrendelte a szavazás megismétlését úgy, hogy az *Egyesült Nemzeti Párt* is indulhasson az előzőekben színre lépett Wolff- és Kozma-párttal, valamint az MSZDP-vel együtt.⁶² A május 22-ére és 23-ára kiírt választásokat megelőző agitációs előadásokból, kortesbeszédekből a rivalizáló pártok magabiztossága sugárzott. Wolff, a kurzuspártok vezéregyénisége gyakorta hangoztatta: „Mi vagyunk a Városháza urai és azok is maradunk.” Az MSZDP röplapjain a kulcsmondat: „a rettenetes gazdasági leromlásra csak rendszerváltozás segít”. A választás napján a következőkre hívta fel a munkás és demokratikus érzelmű polgárok figyelmét a szociáldemokrata sajtó: „Három reakciós kormánypárttal szemben egyedül a szociáldemokrata párt képviseli ebben a harcban nemcsak az ellenzéki hangulatot, de a haladás, a főlsszabadulás, a gazdasági talpra állás gondolatát is.”⁶³

A két kormánypárt számára a választás kudarcra végződött, hiszen 3 mandátumot elhódítottak tőlük a frontharcosok, akiknek a győzelme azonban kétes értékű volt. Nem programjukkal nyerték meg választóikat, a vári polgárok nem mellettük, hanem Wolffék és Kozmák ellen voksoltak – állapította meg a *Népszava* választásokról tudósító, május 25-én megjelent cikke. Az MSZDP-nek viszont sikerült megőriznie a két korábbi mandátumát.⁶⁴

Miközben a főváros egyes kerületeiben zajlottak az időközi választások, gyökeres változások következtek be a Városháza életében. Bevett gyakorlattá vált a rendes közgyűlések negligálása, a különböző indokokkal összehívott rendkívüli közgyűléseken azonban nem lehetett indítványokat és interpellációkat benyújtani. Megszaporodtak viszont a polgármesteri rendeletek, a „bizalmas utasítások”, a közgyűlések tanácskozásait korlátozó belügyminiszteri leiratok. Az újraválasztott főpolgármester, Ripka Ferenc, kénye-kedve szerint, puccszerűen berekeszthette az üléseket. Minden szigor, rendreutasítás ellenére az ellenzéki városatyák közül sokan és gyakorta ellenszegültek a hivatali drillnek. A „város-házi munkátlanság és az önkormányzati szervek teljes negligálása” joggal váltot-

61 A lágymányosi törvényhatósági választás. *Népszava* 1932. febr. 23. 9.; A lágymányosi választás után új küzdelmek felé. *Népszava* 1932. febr. 24. 5.

62 Jegyzőkönyv a választókerületi választási bizottság 1932. máj. 13-ai üléséről. BFL IV. 1404. a. 10. (Székesfőváros Igazolóválasztmányának anyaga.)

63 A Várban közös fronton harcol a munkásság és a demokratikus polgárság. *Népszava* 1932. máj. 19. 5.; Az agitáció utolsó két napja a Várban. *Népszava* 1932. máj. 20. 5.; Vasárnap és hétfőn választás a Várban. *Népszava* 1932. máj. 22. 13.

64 Ripkák és Wolffék két és félezer szavazatot és három mandátumot vesztek a Várban. *Népszava* 1932. máj. 25. 7.

ta ki elégedetlenségüket, kritikájukat, és egy újabb fővárosi törvény megalkotására vonatkozó követelésüket. A tömegesen szervezett törvényhatósági bizottsági beszámológyűlések előadói gyakran panaszolták, hogy nincs miről számot adni, mert az új fővárosi törvény meddővé tette az önkormányzat munkáját. Mindamellett évekig örökzöld témaként szerepeltek például a szociáldemokrata községi beszámolókból az 1930. évi decemberi választási küzdelem során elkövetett sorozatos manipulációk, törvénytelenések, s a törvény biztosította igazságtalanságok.⁶⁵

Az 1930-as fővárosi törvény és az annak alapján megtartott választások okozta sokkhatásból még szinte fel sem ocsúdott a főváros, amikor Gömbös a centralizációs törekvésével a városi önkormányzatokat is célba vette, s napirendre tűzte a három éve hatályba léptetett 1930. évi XVIII. törvénycikk revízióját. Így Budapest már amúgy is erősen megcsönkített autonómiája ismét veszélybe került...

ERIKA VARSÁNYI

MUNICIPAL ELECTIONS IN BUDAPEST IN 1930

MAKING THE NEW LAW OF THE CAPITAL (ACT XVIII OF 1930), ITS INFLUENCES AND CONSEQUENCES

The preamble treats with the preparations of making the new law of the capital (Act XVIII of 1930) preceding the elections, the months of parliamentary and town hall debates, and the actions of the opposition parties against decreasing the authority of the municipal council. It mentions those paragraphs of which amendments were achieved by the opposition, and it also outlines the tense political atmosphere following the enactment. The study recites the procedure of electing members of certain authorities of the capital (such as municipal council, special committees, operating management and life members), prior to the declaration of elections.

Following the introduction of the political affiliation and history of those parties running in the elections, which had a good chance to win, the main elements of their programmes are presented. Government policy was officially represented by *Keresztény Községi Párt* (Party of Christian Community), *Egységes Községi és Polgári Párt* (Single Communal and Civil Party), *Józsefvárosi Községi Polgári Párt* (Civil Party of the Community of Józsefváros), and *Egyesült Nemzeti Párt* (United National Party). The *Nemzeti Demokrata Párt* (National Democratic Party), *Nemzeti Szabadelvű Párt* (National Liberal Party) and *Magyarországi Szociáldemokrata Párt* (Social Democratic Party of Hungary) represented the leftist opposition. The positions of the opposition

65 Ld. pl. A Főkapitányság Államrendészeti Osztály részére készült rendőrségi jelentések a szociáldemokrata községi beszámoló gyűlésekről: 1932. febr. 11. (febr. 10-ei gyűlésről); 1932. febr. 16. (febr. 13-ai gyűlésről); 1932. febr. 19. (febr. 17-ei gyűlésről); 1932. márc. 15. (márc. 6-ai gyűlésről); 1932. jún. 18. (jún. 14-ei gyűlésről): MOL K 149-1932-4-2082, 102., 132–133., 146–147., 199–200., 233.; 1932. jan. 5-ei rendőrségi jelentés az 1931. dec. 22-én tartott szociáldemokrata községi beszámoló gyűlésről. Uo. K 149-1932-4-2083. 1868–1869.; Jelentés az MSZDP 1932. jan. 2.-án az Egressy u. 164. sz. alatt tartott beszámolójáról. Uo. K 149 PTI 651/2 1932-4-2309 (19. d.); Az új fővárosi törvény a városi munkátlanságnak és tespedésnek a légkörét teremtette meg. Népszava 1931. ápr. 29. 6.

were strengthened by a political group, called *Keresztény Ellenzék* (Christian Opposition). Besides them, several political associations representing the interests of different social groups joined the electoral campaign, however, with little success.

The author gives a clear idea of the campaign full of exciting, but sometimes rough fights, which evoked tension, political strife and skirmishing among the parties, by using writings published in official papers of that time. In a similar way, it reports on certain corrupt electoral practices, manipulations decreasing the chances of the opposition, the ill-proportioned division of election districts, and the anomalies caused by the nomination and the so called boletta system.

The elections took place on 20 and 21 December 1930, and through the evaluation of the results it appears that the opposition parties managed to obtain more than 50% of the mandates. Nevertheless, the proportion within the local board of the capital was significantly modified by the enactment of the new law of the capital. Besides the 150 elected representatives, 90 town-councillors got into the board by various rights further on, most of them were followers of parties related to Károly Wolff and Jenő Kozma, providing the dominance of the ruling parties.

The last subchapter of the study discusses the measures made in order to examine and solve problems, complaints, corrupt practices and malpractices occurring during the elections. It treats with the decisions of the administrative court, the cancellation of results in certain election districts, and the prescribing of mid-term elections (by-elections), as well. Finally, it presents the by-elections taking place in Zugló, Lágymányos and the Castle in June 1931, and in February and May 1932.